

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE UMANISTE ȘI ALE EDUCAȚIEI

CONSORTIU: Universitatea de Stat din Moldova (USM), Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (USARB), Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul (USC)

Cu titlu de manuscris,

C.Z.U.: 373.2.015.3:616.89-008-053.2(043.2)

LUPUȘOR ROXANA-MONICA

**PARADIGME PSIHOPEDAGOGICE DE INTEGRARE
A COPIILOR CU AUTISM ÎN MEDIUL EDUCAȚIONAL**

SPECIALITATEA: 531.01 – TEORIA GENERALĂ A EDUCAȚIEI

Rezumatul tezei de doctorat în științele educației

CHIȘINĂU, 2024

**Teza a fost elaborată în cadrul Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației,
Departamentul Științe ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova**

Conducător științific:

BODRUG-LUNGU Valentina, *doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova

Membrii Comisiei de îndrumare:

1. **DANDARA Otilia**, *doctor habilitat în pedagogie, profesor universitar*
2. **ȘEVCIUC Maia**, *doctor în pedagogie, profesor universitar*
3. **TOLSTAIA Svetlana**, *doctor în psihologie, conferențiar universitar*

Componența Comisiei de doctorat, aprobată de Consiliul Științific al USM
(proces verbal nr.8 din 19 iunie 2024):

GUȚU Vladimir, *doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova – **președinte**

BODRUG-LUNGU Valentina, *doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova – **conducător de doctorat**

DANDARA Otilia, *doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar,*
Universitatea de Stat din Moldova – **referent oficial 1**

RUSNAC Virginia, *doctor în psihologie, conferențiar universitar,*
Centrul Republican de Asistență Psihopedagogică, Ministerul Educației și Cercetării al Republicii
Moldova – **referent oficial 2**

CARA Angela, *doctor în științe pedagogice, conferențiar universitar,*
Fundatia "Terre des Hommes", Chișinău – **referent oficial 3**

Susținerea va avea loc la **5 septembrie 2024**, ora **14:00**, în cadrul Universității de Stat din
Moldova, bloc de studii III, sala 505, str. M.Kogălniceanu, 65^A, MD 2012.

Teza de doctorat și rezumatul pot fi consultate la Biblioteca Națională a Republicii Moldova,
Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova (<https://usm.md/>) și pe pagina web a
ANACEC (<https://www.anacec.md/>).

Rezumatul a fost expedit la 5 august 2024.

Autor
LUPUȘOR Roxana-Monica

Conducător științific,
BODRUG-LUNGU Valentina,
doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar

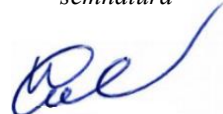
Președinte al Comisiei de doctorat,
GUȚU Vladimir,
doctor habilitat în științe pedagogice, profesor universitar

semnătura

semnătura

semnătura

CUPRINS

Repere conceptuale ale cercetării.....	4
Conținutul tezei.....	8
Concluzii generale și recomandări.....	25
Bibliografie.....	28
Lista publicațiilor autoarei la tema tezei.....	31
Adnotare (română, engleză și rusă).....	32

LISTĂ ABREVIERI

CES – cerințe educaționale speciale

TSA – tulburare din spectrul autist

REPERE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea și importanța problemei abordate

Educația de tip integrat reprezintă o soluție viabilă la problemele educaționale ale copiilor cu deficiențe fizice, senzoriale, intelectuale, urmărind implementarea de programe recuperatorii prin care se stimulează potențialul restant. Problema integrării în mediul educațional preșcolar este și va rămâne o problemă actuală în condițiile în care există o serie de aspecte importante nesoluționate, legate de eșecurile educaționale ale copilului cu CES.

Situația actuală ne demonstrează o legislație cu multe puncte de reper ceea ce denotă cunoașterea și promovarea educației integrate, însă la nivelul practicilor educaționale există o serie de neconcordanțe în implementarea acestui proces de schimbare și dezvoltare, inducând nevoia de inovare în acest domeniu. Se constată o preocupare constantă la nivel legislativ și, doar parțial, la nivelul de aplicare în practică, deoarece schimbările pe care ni le dorim nu sunt suficiente, bine determinate și fundamentate, existând foarte multe elemente ce blochează acest proces și derivă din lipsa unei construcții coerente de consolidare a rezultatelor pas cu pas.

Actualitatea cercetării derivă din incapacitatea sistemului de învățământ de creare a condițiilor ce se impun în vederea unei integrări reale, în vederea creșterii gradului de independență al copiilor cu tulburări din spectrul autist căutându-se, în continuare, soluții viabile de promovare a culturii educaționale în școală, după principiul democratic al egalizării de șanse. Raportându-ne la mediul educațional preșcolar, **importanța temei** reiese din nevoia dezvoltării capacității organizaționale a serviciilor de educație timpurie, a capacității cadrelor didactice în munca cu copiii preșcolari cu TSA, prin clarificarea conceptuală și oferirea de informații de bază utile în înțelegerea provocărilor diversității în context socio-educational și centrarea pe aspectele metodologice ce vizează practicile integrative la acest segment de vârstă.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemei de cercetare

În literatura de specialitate se constată o activitate intensă în clarificarea **problematicii integrării** și a tuturor conceptelor din sfera educației copiilor cu nevoi speciale. Referindu-ne la conceptul de educație, în general, evidențiem contribuția autorilor I. Gh. Stanciu [24], S. Cristea [9], V. Guțu [14], iar cu privire la conceptul de educație preșcolară, în mod particular, pot fi enumerați cercetători precum: L. Stan [23], E. Vrăsmaș [28], Z. Stanciuc și V. Clichici [7], T. Vasian și G. Bulat [25], W. Gormley [35], E. Laloumi-Vidali [36], Y. Sinai-Gavrilov [40].

Fenomenele de integrare și incluziune au constituit obiectul de cercetare a mai multor *autori internaționali*, printre care se numără N. Rousseau, G. Bergeron, R. Vienneau [46], V. Benoît [43], a *cercetătorilor români* dintre care amintim: D. Popovici [20], L. Manea [16], A. Gherguț [13], dar și contribuții importante aduse de *cercetătorii din Republica Moldova* precum A. Cara [6], G. Bulat, R. Solovei [4], V. Balan L. Bortă și V. Botnari [1], N. Bucun și S. Vrabie [3], A. Cucer [11].

În ceea ce privește **conceptul de paradigmă** a constituit o temă dezbătută de diverși autori care au manifestat un interes deosebit în analiza acestuia. Dintre cercetătorii care au contribuții

semnificative evidențiem pe S. Cristea [10], M.-D. Bocoș [2], T. Callo și L. Cuznețov [5], T. Kuhn [15], L. Pogolșa și V. Perlman [19].

Cercetarea a fost fundamentată pe o serie de teorii și modele de abordare a integrării copiilor cu TSA oferite de literatura de specialitate. În acest sens, s-au identificat două categorii ce includ modele psihologice clasice și teoriile actuale aplicate în practica pedagogică. Din prima categorie, un aport substanțial l-au avut autorii: S. Baron – Cohen, A. Leslie și U. Frith [31], S. Ozonoff și S. J. Rogers [38], etc. Personalități precum P. Hobson [47], K. Chawarska, A. Klin și F. Volkmar [34], V. Ramachandran [21], G. Rizzolatti, L. Fogassi și V. Gallese [39], au elucidat noi abordări privind teoriile actuale ale autismului.

Analiza teoriilor promovate de literatura de specialitate din acest domeniu susține puncte de vedere diferite, opinii care se concetreză pe o anumită direcție, dar nu oferă o imagine de ansamblu care să lămurească problemele autismului. Se constată, însă, o preocupare asiduă și constantă în clarificarea aspectelor legate de adaptarea persoanelor autiste prin reducerea gradului de anxietate și participarea activă la viața socială sub aspectul normalizării.

La nivel ideologic, se constată un interes crescut de integrare a copiilor cu CES, de implicare a instituțiilor de învățământ și a cadrelor didactice în realizarea optimă, însă printre factorii care afectează buna funcționare, amintim pregătirea profesională de specialitate a cadrelor didactice din mediul educațional preșcolar și lipsa condițiilor materiale. Încercarea timpurie de asigurare a participării tuturor copiilor la activitățile mediului educațional sunt în strânsă interdependență cu gradul de asimilare a copiilor și de adaptare la un sistem în care politicile, practica educațională și curriculumul suferă modificări, dar școala rămâne, în mare parte, nemodificată.

Actualmente, ne confruntăm cu o serie de bariere care afectează calitatea integrării optime și se concretizează în dificultăți de învățare, accentul punându-se pe deficiențele copiilor și mai puțin pe crearea condițiilor necesare pentru asigurarea participării active la procesul educațional din mediul educațional preșcolar. S-au identificat o serie de bariere sau factori care blochează buna funcționare a acestui proces, obstacole ce derivă din condițiile pe care copiii le au în mediul familial și la grădiniță/ școală, din culturile comunității de unde provine copilul, din atitudinea manifestată de copil în cadrul grupului preșcolar/ școlar, din gradul de formare a competențelor de lucru a cadrelor didactice prin adaptarea la nevoile educabililor, din nivelul de adecvare a curriculumului integrativ bazat pe centrarea pe nevoile de formare ale copilului deficient, din utilizarea materialelor didactice care sunt inadecvate pentru predare, din dotarea cu mijloace insuficiente neconforme cu tipul de dizabilitate.

Educația copiilor cu dizabilități rămâne o problemă complexă care depinde de o multitudine de factori de analiză ce vizează politicile educaționale, asigurarea accesului la educație și respectarea acestui drept, pregătirea profesioniștilor din acest domeniu, implicarea familiilor la diferite programe educaționale și, în final, atitudinea privind educația copiilor cu dizabilități la nivelul societății în general.

În prezent, educația se află într-o reformă prelungită și acoperă doar educația copiilor, nu și extinderea spre educația părinților și familiilor. Cauza principală este lipsa unei colaborări reale dintre organizațiile guvernamentale și nonguvernamentale exprimate prin dezinteresul față de programele care sprijină copiii cu dizabilități oferindu-le independență și demnitate.

În consecință, se conturează **problema științifică** tratată în cercetare: *Care sunt paradigmele teoretico-aplicative ale integrării copiilor cu TSA în vederea asigurării unei dezvoltări cognitive, socio - emoționale optime și adaptării acestora la mediul educațional preșcolar?*

Obiectul cercetării îl constituie procesul de integrare a copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar, prin asigurarea interdependenței dintre resursele umane, resursele metodologice și resursele materiale.

Scopul cercetării a constat în identificarea și validarea paradigmatelor eficiente de integrare a copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Obiectivele cercetării au fost:

1. determinarea fundamentelor psihopedagogice privind integrarea copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar;
2. stabilirea cadrului conceptual și metodologic al integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar;
3. evaluarea competențelor specifice cadrelor didactice din învățământul preșcolar, în lucrul cu copiii cu TSA;
4. identificarea particularităților psihopedagogice ale copiilor cu TSA integrați în mediul educațional preșcolar și investigarea intensității relațiilor interpersonale a preșcolarilor integratori față de copiii atipici integrați;
5. elaborarea și validarea Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Ipoteza cercetării: presupunem că procesul de integrare în mediul preșcolar se optimizează în condițiile implementării modelului psihopedagogic, contribuind la creșterea nivelului de dezvoltare și integrare a copiilor cu TSA în cadrul grupului integrator, dar și a nivelului competențelor profesionale a cadrelor didactice implicate.

Metodologia cercetării științifice. Conceptul dominant utilizat pe parcursul cercetării este integrarea școlară adaptată particularităților individuale și de vârstă ale preșcolarilor cu TSA. S-au emis ideile potrivit cărora conceptualizarea integrării trebuie să se fundamenteze pe o serie de repere psihologice și pedagogice ce au contribuit la elaborarea modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării preșcolarului cu TSA. Au fost menționați autori din literatura de specialitate internațională: E. Plaisance et al [45], J-P. Moulin [44], etc., autori români precum: E. Verza [27], O. Secară [22], D. Popovici [20], T. Vrăsmaș [29], etc. și autori din Republica Moldova precum: A. Cara [6], T. Vasian și G. Bulat [25], V. Mîslițchi [17], etc.

Un alt concept fundamental care stă la baza cercetării și direcționează demersul experimental este conceptul de paradigmă dezbătut de S. Cristea [10], cu aplicabilitate în domeniul științelor pedagogice. Menționăm, în acest sens, contribuția autorului Y. Bertrand care face referire la paradigma psihologică și pedagogică, concepte ce prezintă o importanță majoră și ne sprijină în fundamentarea teoretică a cercetării. Dintre modelele de învățare specifice paradigmei psihologice și abordate în cercetare ce sunt aplicate în educația timpurie evidențiem următoarele: modelul constructivismului, modelul conexionismului sau învățării prin încercare și eroare, modelul constructivismului piagetian, modelul condiționării instrumentale și modelul constructivismului social la L. Vîgotski [9].

Metodele cercetării științifice

Studiul de față se bazează pe un set de metode complexe care sunt organizate sistematic și sunt orientate spre atingerea obiectivelor propuse. În acest sens, metodele au fost clasificate astfel:

Teoretice: analiza literaturii de specialitate din perspectivă pedagogică, psihologică și metodologică raportată la tema cercetării și valorificarea acesteia.

Științifice și empirice bazate pe: utilizarea de metode de colectare a datelor experimentale prin aplicarea de instrumente consacrate în literatura de specialitate, dar și instrumente proprii de tip sociometric ce măsoară, pe de o parte, nivelul dezvoltării pe baza scorurilor coeficientului de dezvoltare și, respectiv, nivelul de acceptare sau respingere în cadrul grupului de preșcolari.

Statistice: utilizarea de metode statistico-matematice și organizarea și interpretarea datelor cu ajutorul diagramelor și tabelor.

Cercetarea experimentală s-a realizat în două unități școlare din orașul Galați: Grădinița cu Program Prelungit nr. 9 și Grădinița cu Program Normal Nr. 40.

Eșantionul experimental utilizat pentru realizarea cercetării a fost compus din trei eșantioane reprezentative formate din 20 cadre didactice, care activează în cadrul învățământului preșcolar, la unitățile de învățământ menționate, 12 preșcolari cu TSA și un număr de 74 de preșcolari integratori.

Noutatea și originalitatea științifică a cercetării se axează pe: realizarea unei cercetări teoretico-empirice axate pe explorarea segmentului de vârstă mai puțin cercetat, cel preșcolar, ca fiind o treaptă importantă în evoluția ulterioară a copiilor cu TSA; determinarea conceptelor de bază în contextul integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar: integrare, particularități TSA și intervenție timpurie; analiza paradigmei psihopedagogice la nivelul teoriilor, modelelor și practicii educaționale; redefinirea conceptului de integrare educațională a copiilor cu TSA și configurarea și validarea Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA și implementarea Programului formativ de intervenție.

Rezultatul obținut care a contribuit la soluționarea problemei științifice importante rezidă în conceptualizarea Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA, determinând facilitarea integrării preșcolarilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în:

- fundamentarea teoretică a modelelor și teoriilor de abordare a educației copiilor cu nevoi speciale, pe baza analizei și interpretării literaturii de specialitate;
- analiza comparativă a noțiunilor de integrare și incluziune educațională a copiilor cu nevoi speciale;
- identificarea particularităților specifice tulburării din spectrul autist și a manifestărilor în mediul educațional preșcolar;
- stabilirea cadrului de referință privind formarea competențelor profesionale în condițiile integrării la grupă a copiilor cu TSA;
- elaborarea modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Valoarea aplicativă a cercetării: constă în aplicabilitatea Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar realizat la nivelul serviciilor de educație timpurie.

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat în comunicările prezentate la diverse conferințe științifice naționale și internaționale, în varii publicații științifice ale autorului, precum și în activitățile didactice practice susținute în cadrul învățământului preșcolar, reprezentate de Grădinița cu Program Prelungit nr. 9 și Grădinița cu Program Normal Nr. 40 din Galați, România.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetării au fost examinate, discutate și aprobate în cadrul ședințelor Comisiei de Îndrumare și Comisiei de Departament, totodată prezentate în publicații de specialitate, articole și la conferințe științifice naționale și internaționale, prin intermediul Universității de Stat din Moldova, a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, Universității din București, Institutului de Logopedie din București, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu”, Cahul.

Publicații la tema tezei: rezultatele obținute sunt publicate în 13 lucrări științifice.

Volumul și structura tezei: Lucrarea cuprinde introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, 270 surse bibliografice, 143 pagini text de bază, 9 anexe, 24 tabele și 16 figuri.

Cuvinte-cheie: mediu educațional preșcolar, cerințe educaționale speciale, tulburare din spectrul autist, cadre didactice, paradigmă psihopedagogică, integrare socio-educatională, instruire individualizată.

CONȚINUTUL TEZEI

În **Introducere** au fost prezentate actualitatea temei, importanța acesteia și stadiul în care se află actualmente, atât la nivel teoretic, cât și practic. De asemenea, au fost prezentate scopul, obiectivele și ipoteza cercetării, noutatea și originalitatea științifică a rezultatelor obținute, semnificația teoretică, valoarea aplicativă a cercetării, aprobarea rezultatelor și au fost descrise metodele și metodologia de cercetare.

Capitolul 1. *Abordarea complexă a problematicii integrării copiilor cu autism în mediul educațional preșcolar* prezintă reperi teoretice privind integrarea educațională a preșcolărilor cu autism în învățământul de masă, analizează contextul pedagogic al integrării copiilor atipici la nivel preșcolar și detaliază aspectele particulare ale integrării în condițiile educației timpurii. Studiarea literaturii de specialitate s-a axat pe conceptul de paradigmă care este un construct teoretic larg acceptat în comunitatea științifică, pe baza căruia informațiile dintr-un anumit domeniu sunt organizate și interpretate. Analiza conceptului s-a realizat din punct de vedere etimologic [5], praxiologic [2] și la nivel de concept fundamental [10]. S-a evidențiat contribuția autorului T. Kuhn considerat inițiatorul acestuia, precum și a autorului S. Cristea prin prezentarea în detaliu a opiniilor legate de problematica studiată.

Raportându-ne la conceptul de **paradigmă educațională** și la specificul temei abordare în cercetare, identificăm două tipuri de paradigme, pe care se fundamentează demersul experimental: pedagogică și psihologică. În acest sens, evidențiem clasificarea realizată de Y. Bertrand (1993) potrivit căruia structurarea paradigmatelor se poate realiza în funcție de mai multe categorii după cum urmează: spiritualistă și umanistă, academică, socială, constructivistă, sociocognitivistă și tehnologică.

Pe baza clasificării realizate de autor, putem extrage paradigmele care au stat la baza cercetării considerându-le relevante în dezvoltarea copiilor cu TSA. Din prima categorie menționăm paradigma umanistă deoarece stă la baza dezvoltării persoanei – a preșcolărilor cu TSA, în cazul nostru. Paradigma academică stă la baza pregătirii profesionale a cadrelor didactice vizând cunoștințele de predare, percepute ca mecanisme obiective și independente. În ceea ce privește paradigma socială identificăm conexiunea dintre educație și sistemele socioculturale care stau la baza transformării și evoluției copiilor cu TSA. Din ultima categorie, evidențiem paradigma constructivistă ce permite analiza proceselor cognitive a preșcolărilor cu CES, paradigma sociocognitivistă cu rol în asigurarea condițiilor favorizante ale cunoașterii, prin interacțiunea cu acesta și paradigma tehnologică ce face referire la informatizarea mediului educațional prin accesul la resursele puse la dispoziție de site-ul dedicat cadrelor didactice.

Pe parcursul Capitolului 1 au fost clarificate conceptual sintagma de **copii cu nevoi speciale** [13, pp.15-31], pe baza analizei literaturii de specialitate constatându-se că s-a renunțat la terminologia rigidă și stigmatizantă ce includea grupele de handicap ale copiilor sau termeni precum invalid, nededucabil, irecuperabil, inapt/incapabil și ajungându-se la concluzia că aceste denumiri aduc prejudicii demnității umane. În strânsă legătura cu aspectul menționat s-au clarificat noțiunile de **normalizare și integrare** pe baza modelelor de abordare a educației copiilor cu nevoi speciale realizându-se astfel un tabel ce prezintă evoluția acestora. Menținându-ne în sfera conceptuală s-a realizat o analiză a sistemelor de învățământ de tip integrat atât în România, cât și în Republica Moldova. În acest sens, menționăm **Paradigma Educației pentru Toți** [25] ce presupune obligativitatea învățământului general de a se adapta noilor condiții în conformitate cu noile valori intrinseci ale educației în baza cerințelor speciale, transformându-se într-un nou tip de

școală, ce se caracterizează prin accesul general la studii, șanse egale, respectarea dreptului la normalizare, individualizarea procesului educațional, complementaritate disciplinară, dezvoltarea copilului în consens cu potențialul acestuia, toate acestea având drept scop pregătirea pentru viață.

Tratarea **fenomenului de integrare** a constituit un aspect important, semnificativ, relevant pentru cercetarea noastră. Conceptul presupune o analiză complexă, multidimensională constituindu-se ca o prioritate în contextul educațional actual. În opinia autorilor N. Bucun și S. Vrabie, ”integrarea școlară exprimă atitudinea favorabilă a elevului față de școala pe care o urmează: condiția psihică în care acțiunile instructiv-educative devin accesibile copilului; consolidarea unei motivații puternice care susține efortul copilului în munca de învățare” [3, p.68]. Din analiza multidimensională se deduc factorii favorizanți ce determină integrarea copiilor cu TSA sub aspectul influenței acestora optimizând-o cu beneficii pe planul dezvoltării pe baza interconexiunilor dintre factori de natură individuală, familială, educațională/ școlară și la nivelul comunității. În egală măsură se promovează noțiunea de **incluziune**, care oferă o viziune mai largă decât noțiunea foarte limitativă de integrare așa cum s-a prezentat mai sus [41, pp.17-35]. Termenul și derivatele sale (școlarizare incluzivă, pedagogie incluzivă, educație incluzivă, școală incluzivă) sunt văzute ca fiind descriptori mai cuprinzători, acoperind o serie de aspecte și întrebări care nu sunt neapărat noi, dar căroră integrarea și politica integrativă le-au acordat puțină atenție [46, pp.71-90]. În vederea evidențierii diferențelor dintre cele două concepte, s-a realizat o analiză comparativă pe baza analizei literaturii de specialitate și a autorilor care au contribuit semnificativ la clarificarea acestora.

Cadrul general complex de abordare a autismului presupune o serie de modele explicative teoretice specifice acestei tulburări. Literatura de specialitate le împarte în două categorii: modele psihologice clasice și teoriile actuale. Cele clasice au apărut în anii '80 și au avut la bază **Teoria Minții, Teoria Funcției Executive și Teoria Coerenței Centrale**. Prima teorie îi are ca reprezentanți pe Premarck și Woodruff care au realizat un studiu pornind de la premisa că a dispune de Teoria Minții presupune, de fapt, să atribui stări mentale atât propriei persoane, cât și celorlalți, cu scopul de a anticipa și de a explica comportamentul. Această idee a fost transpusă și în cazul autismului de autori precum S. Baron – Cohen, A. Leslie și U. Frith în anul 1985 [31]. La acestea se adaugă **Teoria Emoțională a lui Hobson** [47], **Teoria Învățării Implicite** promovată de L.G. Klinger, M.R. Klinger și R.L. Pohlig [48], **Teoria Neuronilor în Oglindă**, dezvoltată de G. Rizzolatti, L. Fogassi și V. Gallese [39], **Teoria Peisajului proeminent** formulat de Ramachandran [21].

Pe baza teoriilor specifice acestei tulburări se conturează modelele de învățare care explică mecanismele generale și funcționale, precum și modalitățile de abordare în patologia autismului precum: *modelul conexiunismului sau învățării prin încercare și eroare, modelul condiționării instrumentale, modelul constructivismului piagetian, modelul constructivismului social* la L. Vîgotski, *modelul constructivismului sociocultural* la J. Bruner, *modelul învățării sociale și teoria învățării experiențiale* [8].

Pe fondul schimbărilor educaționale se evidențiază rolul esențial al cadrelor didactice în favorizarea și producerea acestora. În acest sens, amintim **teoria împuternicirii sau atribuirii** [38, 42] care vizează profesorii și activitatea lor în luarea deciziilor la clasă și instruire în vederea eficientizării organizaționale și a îmbunătățirii performanțelor educabililor, **teoria sistemelor ecologice** [33] elaborată de U. Bronfenbrenner (1974) utilizată în vederea realizării conexiunii dintre teoria psihologică și programele din practica educațională.

Pe parcursul capitolului, s-a analizat **paradigma pedagogică** a integrării copiilor în mediul educațional preșcolar în condițiile în care constituie fundamentul educației copiilor, copilăria timpurie reprezentând cea mai importantă etapă în dezvoltarea unui individ. Scopul principal al *educației timpurii* îl reprezintă constituirea bazei dezvoltării ulterioare a copiilor și presupune oferirea de condiții specifice pentru o dezvoltare generală optimă în concordanță cu caracteristicile individuale de vârstă. În viziune modernă, se impune accentuarea importanței educației timpurii prin evidențierea importanței experiențelor educaționale oferite copiilor și a formării educatorilor pentru copilăria timpurie.

Studiile asupra rolului pe care îl are educația timpurie printr-un volum substanțial de cercetări au demonstrat că influențele educației preșcolare sunt mixte [30, pp.25-50; 32; 35], aspect ce i-a determinat pe cercetători să acorde mai multă atenție influenței calității preșcolare. În condițiile pedagogice actuale integrarea educațională la nivel preșcolar se realizează pe trei nivele: spațială (exprimă necesitatea de a fi prezent și implicat în activitatea educațională), socială (presupune respectarea condiției de a interrelaționa cu ceilalți) și școlară (vizează relaționarea cu colegii de grupă/ clasă).

În ceea ce privește paradigma psihologică, evidențiem particularitățile în dezvoltarea psihică a copilului cu TSA la vârsta preșcolară, detaliind toate aceste aspecte pentru o cunoaștere complexă, în vederea stabilirii măsurilor de contracarare a efectelor negative cauzate de disfuncționalitățile specifice. Identificăm o serie de trăsături specifice copiilor cu autism precum: **interese restrânse și stereotipe, probleme de comportament, dificultăți de interacțiune socială, comportament repetitiv, lipsa contactului vizual, comunicare dificilă, comportamente foarte semnificative care sunt calificate în diferite moduri: agresive, perturbatoare, improprii, sub formă de provocări sau chiar problematice** [18].

Analiza particularităților copilului autist la vârsta preșcolară ne oferă tabloul general pe baza căruia se construiește planul de intervenție prin care se acționează psihologic și pedagogic în reducerea deficitelor funcționale și deschid calea spre normalizare.

Capitolul 2. ***Cadrul conceptual și metodologic al integrării copiilor cu autism în mediul educațional preșcolar*** abordează problematica integrării educaționale în context actual cu accent pe segmentul de vârstă preșcolar la nivel conceptual și metodologic, evidențiind relațiile de interdependență dintre procesele specifice fenomenului integrativ. Contextul integrării copiilor cu autism în mediul preșcolar conferă grădiniței o importanță-cheie, evidențiind relația strânsă cu

realizarea educației timpurii și raportat la ideea potrivit căreia conștientizarea sau diagnosticarea acestor disfuncționalități are loc în această etapă de vârstă.

Un aspect important de care trebuie să se țină cont în intervenția timpurie asupra copiilor cu autism îl reprezintă calitatea pregătirii cadrelor didactice și capacitatea de adaptare la cerințele, nevoile și specificul particularităților psihoindividuale pentru o integrare de succes. Formarea profesională a cadrelor didactice în vederea asigurării serviciilor de specialitate cu standarde ridicate se concentrează pe mai multe domenii și vizează o serie de acțiuni specifice pentru o abordare complexă și completă după cum urmează: **identificarea, diagnosticarea copilului cu autism, intensificarea activității cu familia, intensificarea interacțiunilor din cadrul echipei de intervenție, selectarea metodelor individualizate în intervenția timpurie a copiilor cu autism, analiza competențelor funcționale specifice.**

Analiza literaturii de specialitate din domeniul educației integrate și a mecanismelor de funcționare la nivelul unităților de învățământ de masă ne-a determinat să elaborăm o **definiție** potrivit căreia *integrarea educațională a copiilor cu autism reprezintă o activitate complexă concretizată prin acțiuni specifice de îmbunătățire a metodelor de predare, prin raportarea la nivelul de dezvoltare și nevoile educabilului în vederea formării unor conduite și atitudini, aptitudini și capacități necesare adaptării la cerințele sociale.*

Conceptualizarea fenomenului de integrare a copiilor cu autism, în general, și în mediul preșcolar, în special, se bazează pe o analiză profundă a componentelor psihologice și pedagogice pentru o abordare completă și complexă și pe sintetizarea aspectelor esențiale care influențează optimizarea acestuia și determină succesul educațional (figura 2.1).

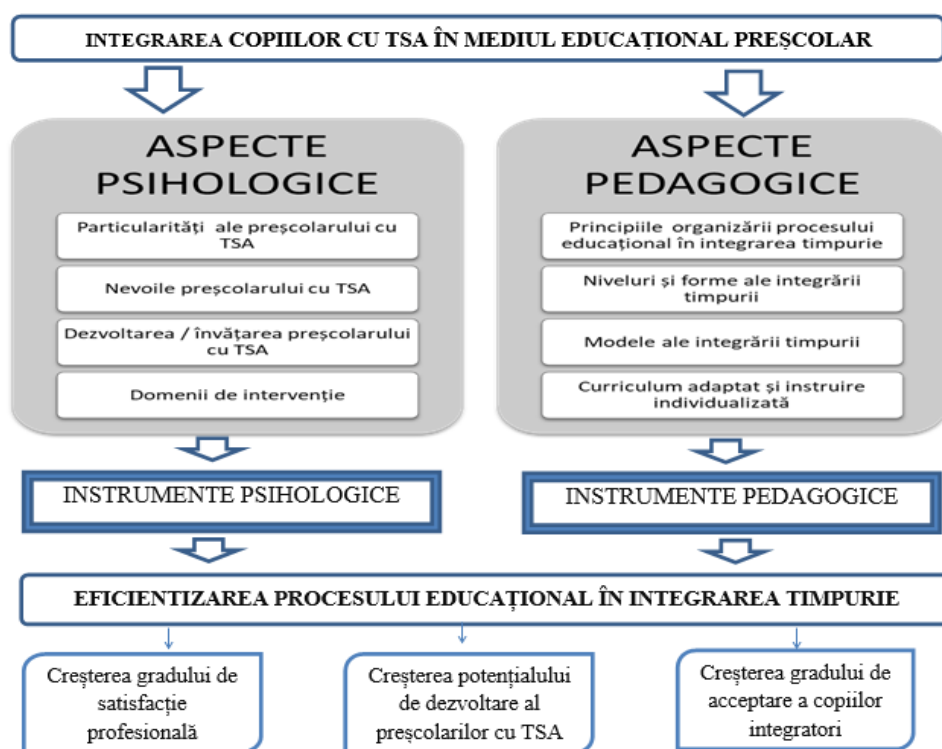

Fig.2.1. Conceptualizarea educației integrate în mediul educațional

Sintetizarea aspectelor importante în integrarea copiilor cu autism în cadrul procesului educațional este realizată în figura de mai sus și cuprinde:

- **Aspectele psihologice:** nevoile copiilor cu TSA, nivelurile integrării, indicatorii integrării;
- **Aspectele pedagogice:** principiile de bază ale educației integrate, modelele și formele educației integrate, aplicarea curriculumului adaptat și a instruirii individualizate.

Elaborarea **reperelor psihologice** pornește de la cunoașterea profilului copilului cu TSA și a modalităților de manifestare la vârsta preșcolară. Din aceeași categorie menționată, se evidențiază nevoile copiilor cu TSA care au la bază descoperirea și respectarea individualității, a particularităților prin analiza intereselor, pasiunilor, preferințelor, manifestarea afecțiunii și a sentimentului că sunt sprijiniți în dezvoltarea lor prin intensificarea interacțiunilor și crearea spațiului de securitate și intimitate emoțională. Conceptualizarea procesului de integrare a copiilor cu tulburări din spectrul autist în învățământul preșcolar presupune și o analiză a **aspectelor pedagogice** ce contribuie la eficientizarea acestui proces complex. În condițiile actuale, valorile educației copiilor cu cerințe speciale au evoluat în funcție de modificările produse de politicile publice.

Pe baza aspectelor specifice învățământului de tip integrat se configurează necesitatea de dezvoltare a unui curriculum inovator adaptat nevoilor specifice preșcolarului cu TSA. Abordarea **individualizării** procesului educațional presupune adaptarea curriculumului școlar la nevoile preșcolarilor și nu invers. În context actual școala sprijină oportunitățile curriculare generale sau individualizate asigurând accesul la o educație de calitate. **Adaptarea curriculumului școlar** la particularitățile preșcolarului cu TSA se poate realiza prin evidențierea abilităților și trebuințelor specifice copiilor cu potențial de învățare, pe de o parte, și a copiilor cu dizabilități, pe de altă parte, subscrise aceluiași scopuri educaționale și îndeplinite prin programe adaptate și oferirea de oportunități educaționale diferite.

Pe baza aspectelor menționate a fost elaborat *Modelul psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar* fundamentat pe analiza teoriilor și aspectelor teoretice prezentate în literatura de specialitate și prin raportare la conceptualizarea elementelor componente (figura 2.2).

Elaborarea **modelului psihopedagogic** a avut ca *obiectiv general*: creșterea nivelului de competență profesională a cadrelor didactice din învățământul preșcolar și, implicit, eficientizarea procesului de integrare a copiilor cu TSA. Modelul reflectă relația de cauzalitate dintre actorii implicați în demersul educațional integrativ: cadre didactice – copii cu TSA – copii integratori și dezvoltă planul de acțiune pentru fiecare în parte.

Structura propriu-zisă cuprinde două componente:

- **componenta teoretică** – având la bază elemente din sfera competențelor profesionale specifice cadrului didactic din învățământul preșcolar fundamentate pe teorii, modele și principii consacrate în literatura de specialitate, cum ar fi: *teorii explicative și modele de*

abordare în patologia autismului și principii de instruire (principii generale care stau la baza integrării copiilor cu TSA și principiile didacticei adaptate la copiii cu CES).

- **componenta aplicativă**, sintetizată într-un Program formativ de intervenție, cu rol de asigurare a suportului informațional pentru abordare adecvată a tulburărilor din spectrul autist și de aplicare în practică a strategiilor educaționale specifice acestui tip de deficiență cu exemplificarea lor.

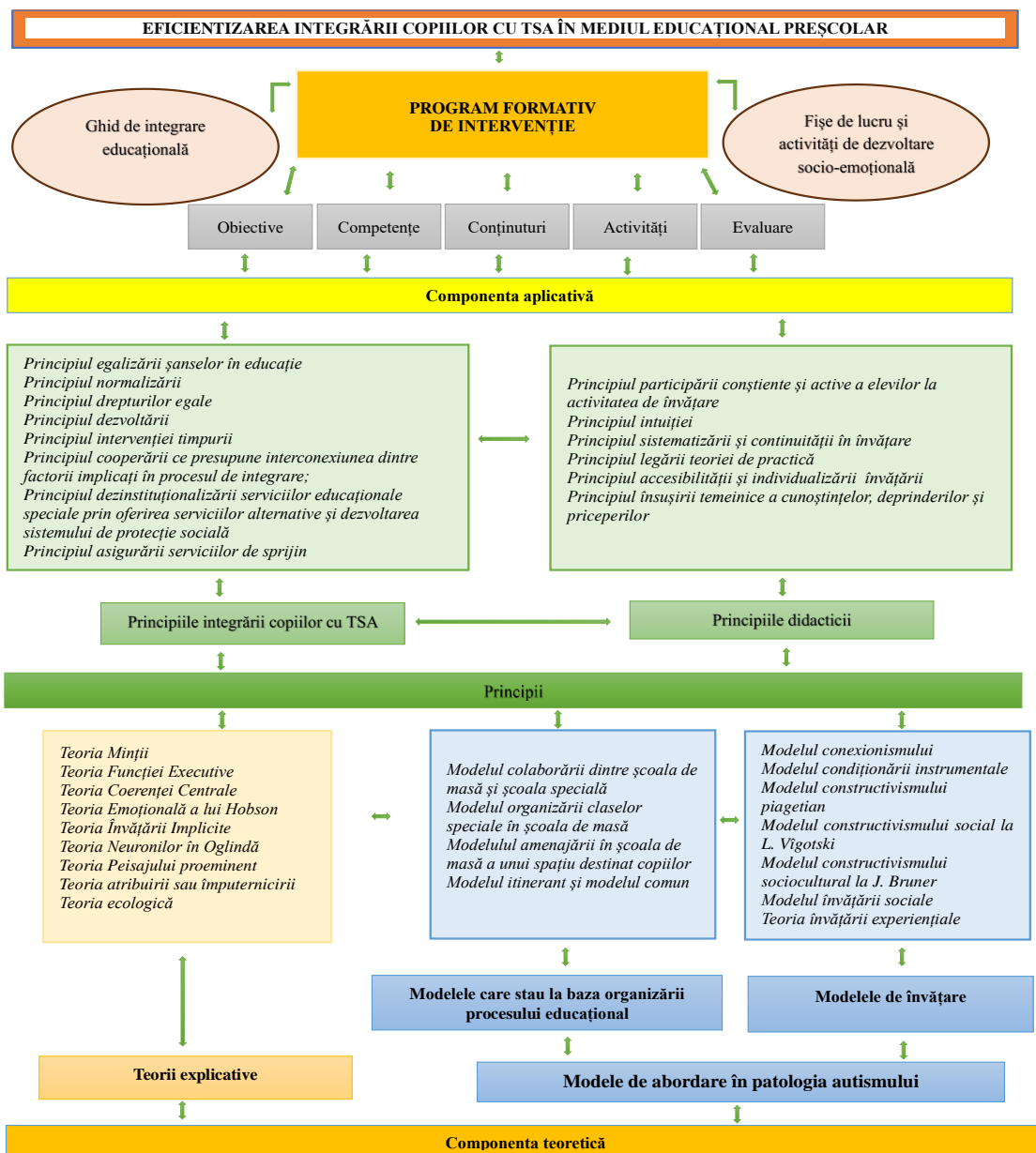

Fig.2.2. Modelul psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar

Obiectivele generale urmărite în *Programul formativ de intervenție* au fost următoarele:

1. elaborarea dimensiunii teoretice a programului formativ fundamentat pe principiile integrării copiilor cu TSA, teoriile și modelele de abordare specifice patologiei;

2. proiectarea dimensiunii aplicative prin stabilirea conținuturilor învățării, a activităților de învățare concretizate în fișe de lucru și activități ce vizează dezvoltarea socio-emoțională a preșcolarilor cu TSA.

Componenta aplicativă se fundamentează pe finalitățile educației timpurii adaptate particularităților tulburărilor din spectrul autist direcționând procesul de învățare spre formarea armonioasă a personalității prin raportarea la trebuințele copilului cu TSA, spre dezvoltarea abilităților sociale favorizate de interacțiunile cu ceilalți copii și cu adulții din mediul apropiat, spre dezvoltarea autonomiei personale și spre asimilarea de cunoștințe și capacități. Componenta aplicativă, sintetizată în *Ghidul de integrare educațională*, este structurată pe informații generale despre patologia tulburărilor din spectrul autist pe baza simptomatologiei specifice, a diagnosticării timpurii pe baza particularităților de manifestare la copiii de vârstă preșcolară și din perspectiva implicațiilor pe care le are în formarea abilităților pe baza dificultăților de învățare.

Dimensiunea teoretică vizează cadrul didactic și activitatea acestuia, demersul educațional fiind direcționat pe cunoașterea aspectelor particulare specifice deficienței. Activitatea educatorului, în mediul educațional integrat, presupune prezența calităților manageriale reflectate prin capacitatea de planificare și organizare a activităților didactice și respectarea unicității și individualității preșcolarilor, încurajarea și acceptarea diversității, deschidere spre schimbările pozitive, eliminarea etichetărilor personale, încurajarea comportamentelor pozitive și promovarea respectului față de sine în dezvoltarea personală.

Asimilarea suportului informațional de către cadrele didactice se va realiza pe baza seminariilor de pregătire și a workshopurilor organizate sistematic după un program bine stabilit în acord cu beneficiarii lui. Grupul țintă îl reprezintă educatorii care predau în învățământul preșcolar și vizează formarea profesională, în vederea abordării și derulării procesului de integrare a copiilor cu tulburări din spectrul autist și atingerea nivelului de eficiență maximă. Organizarea sesiunilor de formare permit o aprofundare a informațiilor și reflectarea asupra conținuturilor propuse spre dezbateri.

Componenta aplicativă, concretizată în fișe de lucru și activități de dezvoltare socio-emoțională, presupune abordarea metodologică a problematicii integrării copiilor cu tulburări din spectrul autist prin oferirea de exemple concrete de situații de învățare adaptate specificului și particularităților deficienței.

Capitolul 3. *Demersul experimental de eficientizare a integrării copiilor cu autism în mediul educațional preșcolar* prezintă design-ul experimentului psihopedagogic și detaliază scopul experimentului, obiectivele investigației, ipoteza care stă la baza cercetării și structura experimentului pe etape reprezentative. Instrumentele de lucru sunt selectate în acord cu scopul cercetării și a vizat trei categorii de subiecți: cadre didactice, preșcolari cu TSA și preșcolari integratori.

Premisa de la care se pornește este că, în condițiile în care cadrele didactice nu dețin competențele, instrumentele și metodele pedagogice necesare lucrului cu preșcolarii cu autism, dar sunt dispuse să se perfecționeze, poate avea drept consecință creșterea nivelului de dezvoltare al copiilor cu TSA și creșterea gradului de acceptare al acestora în grupul integrator. Accentul trebuie pus pe o formare profesională de calitate a cadrelor didactice, însă, în aceeași măsură, se analizează relațiile existente la nivelul grupului integrator și evoluția copilului cu TSA în cadrul acestui grup.

Cercetarea experimentală s-a realizat în două unități școlare gălățene: Grădinița cu Program Prelungit nr. 9 și Grădinița cu Program Normal Nr. 40. În alegerea eșantioanelor cercetării am ales o metodă foarte frecvent întâlnită în practica cercetării în educație, cea a eșantionului-clasă. Modalitatea de lucru folosită presupune operarea cu grupe preșcolare considerate eșantioane preexistente cercetării, constituite după criteriul vârstei și pe baza unor alți factori aleatori.

Menționăm că eșantioanele experimentale din Grupa Buburuzelor (Grădinița cu Program Normal Nr. 40) au următoarea componență: un cadru didactic, 24 preșcolari, dintre care 4 cu TSA și 20 integratori și Grupa Ștrumfilor (Grădinița cu Program Prelungit nr. 9) cu două cadre didactice, 21 preșcolari în total, dintre care 2 cu TSA și 19 integratori reprezintă lotul experimental. Lotul de control cuprinde Grupa Albinuțelor (Grădinița cu Program Normal Nr. 40) cu o educatoare și 21 de copii înscriși, dintre care 3 cu TSA și 18 copii integratori și Grupa Voiniceilor (Grădinița cu Program Prelungit nr. 9) cu două educatoare și 20 copii, dintre care 3 cu TSA și 17 copii integratori. Alături de cadrele didactice care desfășoară activități la grupele cuprinse în eșantion, au fost chestionate și celelalte 14 cadre didactice de la cele două unități școlare. Totodată, copiii cu TSA cuprinși în eșantion au fost selectați în baza diagnosticului medical.

Designul experimental cuprinde trei **etape** repartizate după cum urmează:

1. Etapa preexperimentală (17 septembrie 2018 – 12 octombrie 2018) – diagnosticarea nevoilor de formare profesională ale cadrelor didactice în activitatea cu preșcolarii cu TSA, nivelul de dezvoltare al copiilor cu TSA din eșantioanele experimentale precum și identificarea numărului de alegeri și respingeri la nivelul copiilor integratori.

2. Etapa experimentală (15 octombrie 2018 – 19 aprilie 2019) – implementarea Programului formativ de intervenție de eficientizare a procesului educațional integrat în mediul preșcolar, prin organizarea de sesiuni de formare destinate cadrelor didactice și aplicabilitatea în practică a cunoștințelor utilizând resursele educaționale deschise puse la dispoziție prin organizarea site-ului (www.autismgalati.ro) în strânsă coerență cu conținuturile curriculare actuale prevăzute pentru educația timpurie.

3. Etapa postexperimentală (mai 2019 – iulie 2020) – analiza, măsurarea și compararea rezultatelor cercetării în vederea evidențierii efectelor produse.

Instrumentele care au stat la baza demersului experimental au fost raportate la eșantioanele experimentale și au urmărit aspecte particulare de diagnosticare, interrelaționare și

au avut ca scop determinarea conexiunilor dintre subiecții implicați în condițiile eficientizării procesului educațional integrat în mediul preșcolar. În acest sens, s-au utilizat următoarele instrumente: *chestionarul de evaluare a nivelului de pregătire a cadrelor didactice pentru integrarea copiilor cu TSA și chestionarul de feedback*, aplicate cadrelor didactice; *testul Portage*, aplicat preșcolarilor cu TSA și *chestionarul sociometric privind stabilirea nivelului de interes în interacțiunea socială a preșcolarilor tipici față de cei cu TSA-etapa pretest și chestionarul sociometric privind stabilirea nivelului de interes în interacțiunea socială a preșcolarilor tipici față de cei cu TSA-etapa posttest*, aplicat preșcolarilor integratori.

Aplicarea instrumentelor cercetării în **etapa preexperimentală** a vizat obiective specifice în funcție de eșantioanele experimentale și a urmărit obținerea de rezultate inițiale necesare derulării experimentului propriu-zis oferind coordonatele și direcțiile de acțiune în acest sens. Chestionarul aplicat cadrelor didactice a urmărit identificarea nivelului competențelor de pregătire profesională utile abordării procesului educațional precum și percepțiile și barierele existente la nivel atitudinal, acțional și comportamental privind fenomenul integrării copiilor cu TSA. Aplicarea testului Portage la copiii cu TSA ne-a oferit informații relevante cu privire la nivelul coeficientului de dezvoltare generală prin raportarea vârstei mentale la vârsta cronologică evidențiind domeniile deficitare asupra cărora se va acționa în etapa formativă. În cazul copiilor integratori utilizarea chestionarului sociometric a avut ca scop identificarea relațiilor din cadrul colectivului și a dinamicii prin analiza manifestărilor de acceptare / respingere față de copiii atipici integrați.

Etapa experimentală a avut ca punct de plecare rezultatele obținute în etapa inițială și ca obiectiv elaborarea și implementarea *Programului formativ de intervenție de eficientizare a procesului educațional integrat* în cadrul mediului educațional preșcolar la eșantionul experimental structurat în două componente aplicative: prima, se adresează cadrelor didactice prin asigurarea suportului informațional referitor la aspectele generale despre autism și abordarea aspectelor semnificative în activitatea didactică și, cea de a doua, constă în conceperea și implementarea unui set de activități de dezvoltare cognitivă, socio-emoțională, de cunoaștere, autocunoaștere cu rol în optimizarea învățării și ameliorarea aspectelor deficitare ale copiilor cu TSA în interacțiune directă cu copiii integratori.

Etapa postexperimentală a urmărit interpretarea rezultatelor obținute printr-o analiză comparativă între loturile experimentale și de control pentru evidențierea efectelor aplicării modelului psihopedagogic și stabilirea relevanței diferențelor constatate. Au fost aplicate aceleași instrumente de cercetare pentru toate populațiile studiate, ca și în etapa postexperimentală, diferența fiind faptul că, în cazul cadrelor didactice din grupa de control nu va exista chestionar aplicat în etapa postexperimentală și, în cazul copiilor integratori, vor fi schimbați itemii chestionarelor.

În termeni concreți, design-ul experimental s-a realizat printr-o serie de **etape** sau pași care au urmărit cu consecvență eficientizarea activității de integrare în mediul educațional preșcolar a copiilor cu TSA, într-un demers organizat și planificat riguros, după cum urmează:

1. Diagnosticarea inițială a aspectelor semnificative ale mediului educațional preșcolar;
2. Implementarea Programului formativ de intervenție de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar, prin organizarea de sesiuni de formare profesională destinate cadrelor didactice participante la experiment și aplicarea în practică a noțiunilor asimilate, prin accesarea site-ului educațional și a resurselor educaționale deschise.
3. Măsurarea impactului produs ca urmare a implementării modelului psihopedagogic și formularea concluziilor.

Etapa de diagnosticare a elementelor relevante abordării mediului educațional preșcolar și a nivelului acestora a debutat cu aplicarea chestionarului destinat cadrelor didactice care a urmărit identificarea percepțiilor de natură intelectuală și atitudinală, referitoare la integrarea preșcolariilor cu autism, stabilirea gradului de cunoștințe deținut de cadrele didactice, raportat la eșantionul stabilit, identificarea obstacolelor și a nevoilor cadrelor didactice necesare integrării cu succes a copiilor cu autism și reliefaarea opiniei acestora în ceea ce privește avantajele și dezavantajele procesului de integrare a copiilor.

Chestionarul cuprinde 29 de întrebări și sintetizează toate aspectele esențiale privind integrarea copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar. Primele întrebări (I1–I4) vizează opinia cadrelor didactice repondente asupra politicilor educaționale promovate de sistemul de învățământ actual cu privire la educația integrată. Înregistrarea răspunsurilor repondenților a evidențiat un nivel ridicat de neîncredere în capacitatea sistemului educațional actual în realizarea tranziției spre o educație integrată reală cu efecte pozitive asupra evoluției copiilor cu TSA.

Analizând răspunsurile înregistrate se constată un grad scăzut de cunoaștere al cadrelor didactice privind politicile educației incluzive și totodată un procent mic al familiarizării acestora cu strategiile și metodologiile didactice în lucrul cu preșcolarii diagnosticați cu TSA, doar un singur cadru didactic deținând informațiile necesare.

Un aspect semnificativ în educarea și integrarea copiilor cu TSA în învățământul preșcolar necesită o atitudine corespunzătoare manifestată de cadrele didactice implicate. În acest sens, s-a analizat opinia respondenților în ceea ce privește accesul la educație a tuturor categoriilor de copii: toți copiii, copiii sănătoși fizic și mintal, copiii instituționalizați și copiii din familii vulnerabile. Conform răspunsurilor înregistrate se poate concluziona că repondenții manifestă o atitudine favorabilă, deschisă, de acceptare a copiilor cu TSA alături de copiii tipici, aspect ce constituie un avantaj educațional privind integrarea acestora și condiția esențială în demararea unui act didactic responsabil și tolerant.

În ceea ce privește contactul stabilit cu copiii cu TSA pe parcursul experienței profesionale la catedră s-a constatat că doi respondenți au avut integrați preșcolari cu această tipologie. Un alt aspect al chestionarului vizează atitudinea manifestată de cadrele didactice în contact cu copiii cu autism prin dezvoltarea relațiilor de acceptare, sprijin, toleranță, indiferență, dezgust, neplăcere. S-a constatat că respondenții adoptă o atitudine deschisă de sprijin a copiilor cu tulburare din spectrul autist, aspect ce se poate interpreta printr-o acceptare din lipsa alternativelor.

Analiza opiniei cadrelor didactice participante la experiment cu privire la percepția asupra integrării cu succes a copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar a evidențiat că acest aspect nu este realizat din cauza unor factori care afectează funcționalitatea procesului educațional și adaptativ al copiilor speciali. Chestionarul vizează identificarea nivelului de utilizare a tehnicilor de integrare a copiilor cu TSA pe parcursul procesului integrativ. Aplicarea deficitară a acestor tehnici este intercondiționată de calitatea pregătirii profesionale în activitatea cu copilul special. În acest sens, s-a constatat că eșantionul experimental nu posedă aceste competențe sau le posedă într-o foarte mică măsură deoarece formarea inițială s-a realizat în vederea educării copiilor cu dezvoltare fizică și psihică normală, fără particularizarea la învățământul special.

Aspectele prezentate ne determină să concluzionăm că: cadrele didactice, deși lucrează în prezent cu astfel de copii, agreează ideea educației speciale și a formelor separaționiste; nivelul de cunoaștere al problematicii practice a educației integrate influențează gradul în care cadrele didactice acționează și o percep – lipsa de formare profesională a acestora atrage după sine incapacitatea de abordare a procesului educațional din perspectiva educației speciale inducând sentimente/ atitudini de respingere și rezistență.

Aplicarea chestionarului destinat cadrelor didactice a evidențiat incapacitatea sistemului educațional actual de a gestiona problema integrării eficiente a copiilor cu TSA înregistrându-se o serie de disfuncționalități. Demersul experimental se fundamentează pe clarificarea acestora și înlăturarea factorilor care perturbază procesul integrativ și sporirea gradului de abordarea eficientă a activității cu copiii cu TSA.

Diagnosticarea inițială a aspectelor semnificative ale mediului educațional preșcolar a vizat și **eșantionul copiilor cu TSA**. Etapa de pretest a vizat evaluarea abilităților participanților implicați în cercetare, cu scopul de a culege informații referitoare la nivelul de dezvoltare al acestora. În acest sens, s-a aplicat Testul Portage. Proba s-a aplicat individual, în cadrul Cabinetului de asistență psihopedagogică a unității școlare, fără stimuli perturbatori, iar timpul de administrare a variat, de la caz la caz, în funcție de capacitățile fiecărui copil. Rezultatele au evidențiat dificultăți majore la cele două arii principale: cea a socializării și a limbajului și scorul apropiat de vârsta cronologică se situează în aria motricității. Deficiențele din sfera socială afectează activitatea din cadrul grupului de preșcolari, relațiile și interacțiunile dintre membri

constituind un factor important ce necesită o abordare psihopedagogică de specialitate ce vizează reducerea acestor decalaje și favorizarea integrării educaționale.

Analiza scorurilor obținute din punct de vedere al diferenței dintre vârsta cronologică și vârsta mentală evidențiază că subiectul cu cel mai mare grad de afectare este V.N.N din grupa Albinușelor, cu o întârziere de 25 de luni, iar la polul opus se situează D.B. din grupa Ștrumfilor cu o întârziere de 11 luni. Rezultatele înregistrate ca urmare a aplicării acestui instrument constituie un reper în elaborarea și implementarea modelului psihopedagogic în contextul integrării copiilor cu autism în mediul educațional preșcolar.

Un alt aspect vizat și evaluat inițial a fost percepția eșantionului copiilor integratori asupra integrării preșcolarilor cu TSA în cadrul grupei. În acest sens s-a realizat și aplicat un chestionar sociometric care a avut ca scop analiza tipurilor de relații interpersonale din perspectiva acceptării/ respingerii copiilor cu deficiențe în cadrul colectivului. Întrebările testului sociometric au fost următoarele: *Dacă ar fi să inviți la tine acasă trei colegi, să vă jucați, pe cine ai invita? De ce? și Numeste trei colegi pe care nu i-ai lua la tine acasă să vă jucați! De ce?*

Înregistrarea rezultatelor s-a realizat pe cele două eșantioane reprezentative – lotul experimental și lotul de control. În cazul lotului experimental s-a constatat că există o singură alegere a preșcolarului C.D.A. și se înregistrează scoruri ridicate în sfera respingerilor.

Concluziile aplicării testului sociometric au evidențiat raporturile sociale existente în cadrul grupei de preșcolari exprimând tendința de neacceptare a copiilor cu TSA printre cauzele sau argumentele invocate numărându-se următoarele: comportamentul egocentrist al acestora, izolarea față de grup, manifestările violente în cazul în care nu li se satisfac nevoile, stările de anxietate excesivă, manifestarea de stereotipii care afectează armonia grupului, lipsa de colaborare cu cadrul didactic și ceilalți colegi, limbaj defectuos care determină neînțelegerea mesajelor transmise. Pe parcursul administrării testului sociometric s-au stabilit o serie de indicatori din sfera socio-emoțională și stabilirea gradului de manifestare a acestora. Sintetizarea comportamentelor urmărite s-a realizat în tabelul de mai jos (tabel 3.1):

Tabelul 3.1. Grilă de observare a indicatorilor socio-emoționali în etapa inițială la preșcolarii din eșantioanele experimentale

<i>Indi-cator</i>	<i>Manifestări socio-emoționale</i>	<i>Nr. comportamente manifestate</i>	
		<i>Lot experimental</i>	<i>Lot control</i>
I1	Recunoașterea emoțiilor de bază (fericire, tristețe, furie)	14	12
I2	Înțelegerea cauzelor emoțiilor de bază	7	6
I3	Înțelegerea faptului că evenimentele cauzează emoții	7	8
I4	Utilizarea strategiilor de autoreglaj emoțional	14	12
I5	Manifestarea stărilor anxioase în diverse situații	5	7
I6	Manifestarea furiei	3	4
I7	Adaptabilitatea la mediul grădiniței	15	16

Diagnosticarea inițială a furnizat informații relevante ce vor constitui surse importante în elaborarea și implementarea modelului psihopedagogic de eficientizare a procesului educațional integrat în cadrul învățământului preșcolar la eșantionul experimental.

Specificul experimentului psihopedagogic derivă din complexitatea temei și a reperelor psihologice și pedagogice, precum și aplicabilitatea ei în practica educațională în cadrul învățământului preșcolar de tip integrat.

*Modelul psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar este structurat pe componente: componenta teoretică – având la bază elemente din sfera competențelor profesionale specifice cadrului didactic din mediul educațional preșcolar fundamentate pe teorii, modele și principii consacrate în literatura de specialitate; componenta aplicativă, concretizată într-un *Program formativ de intervenție*.*

Componenta aplicativă cuprinde două teme relevante: particularități ale tulburărilor din spectrul autist și intervenții educațional-comportamentale în procesul integrării preșcolarului cu TSA și s-a concretizat prin organizarea de sesiuni de formare profesională a cadrelor didactice din eșantioanele experimentale.

O sesiune de formare cuprinde 3 ore în intervalul de timp solicitat de participanții la experiment în funcție de disponibilitatea acestora. Tematica propusă a constituit suportul informațional care asigură componenta practico-aplicativă privind aspectele integrării educaționale în mediul preșcolar, iar conținutul propus asigură cunoștințele minime de specialitate în abordarea acestui proces complex.

Aplicabilitatea în practică a noțiunilor teoretice asimilate în problematica integrării preșcolarilor cu TSA s-a realizat prin accesarea site-ului educațional cu titlul: www.autismgalati.ro. Pagina on-line menționată a fost creată din nevoia de sprijin a copiilor cu tulburări din spectrul autist în condițiile în care mijloacele didactice de specialitate sunt limitate. Astfel, site-ul educațional reprezintă o resursă educațională la îndemâna oricui și a fost înființat cu scopul de a oferi copiilor cu TSA exemple concrete de activități concepute după conținuturile curriculare prevăzute de curriculumul preșcolar.

Formarea competențelor profesionale a cadrelor didactice participante la experiment necesare abordării de specialitate a fenomenului integrării eficiente a copiilor cu TSA – vorbim de o integrare reală și nu de una formală este completată de aplicarea în practică a resurselor educaționale deschise oferite prin intermediul site-ului on-line constituind premisele pentru o abordare completă și complexă asigurând succesul didactic. Impactul produs prin implementarea modelului psihopedagogic de eficientizare a fost măsurat cu ajutorul instrumentelor utilizate în etapa de pretest prin reaplicarea lor, analiza datelor obținute și formularea concluziilor pe eșantioanele experimentale participante.

Măsurarea efectelor produse de aplicarea modelului educațional de eficientizare a integrării copiilor cu autism la cadrele didactice s-a realizat cu ajutorul unui chestionar care înregistrează opinia acestora. Pe baza rezultatelor înregistrate ca urmare a aplicării Chestionarului de feedback adresat cadrelor didactice, din etapa postexperimentală, s-a realizat o analiză comparativă ce a urmărit aspectele semnificative, relevante pentru cercetare pe dimensiunea pedagogică (tabelul 3.2).

Tabelul 3.2. Analiza comparativă rezultate cadre didactice

Nr. crt.	Indicatori urmăriți	Etapa inițială	Etapa finală
1.	Calitatea actului educațional	-activitatea la clasă era deficitară utilizându-se metode didactice specifice nivelului de dezvoltare normal, fără o adaptare a acestora la cerințele speciale ale preșcolarilor cu TSA;	-activitatea s-a îmbunătățit semnificativ printr-o abordare de tip integrativ cu accent pe adecvarea metodelor didactice la nevoile preșcolarilor cu TSA;
2.	Utilizarea resurselor educaționale adecvate	-utilizarea de resurse educaționale de tip general prevăzute în Programele pentru învățământul preșcolar;	-aplicarea resurselor educaționale oferite de modelul de eficientizare a integrării copiilor cu autism: ghidul de integrare educațională, fișe de lucru, activitățile de dezvoltare socio-emoțională;
3.	Nivelul cunoștințelor de specialitate	-pregătirea profesională a cadrelor didactice era specifică mediului educațional preșcolar pentru copiii cu dezvoltare normală;	-pregătirea profesională a cadrelor didactice s-a îmbunătățit cu elemente de specialitate specifice patologiei tulburărilor din spectrul autist;
4.	Percepția privind integrarea copiilor cu CES	-cadrele didactice considerau că nu toți copiii cu autism pot fi integrați în mediul preșcolar din perspectiva severității diagnosticului;	-cadrele didactice manifestă flexibilitate în problema integrării copiilor cu autism indiferent de diagnostic;
5.	Atitudinea față de copiii cu TSA	-cadrele didactice manifestă o atitudine reticentă cauzată de incapacitatea de a gestiona corect situația copiilor cu autism;	-cadrele didactice manifestă o atitudine tolerantă, de acceptare a copiilor cu autism în mediul preșcolar;
6.	Colaborarea cu specialiști în domeniu	-lipsă de cunoaștere a cadrului legal de solicitare a sprijinului autorizat în problema copiilor cu autism;	-intensificarea relațiilor de colaborare cu specialiști în domeniu la solicitarea cadrului didactic;
7.	Nivelul de stres profesional	-manifestau un nivel de stres profesional ridicat în condițiile incapacității de gestionare a situațiilor generate de prezența în sala de grupă a copiilor cu autism.	-ameliorarea nivelului de stres profesional pe fondul îmbunătățirii aptitudinilor de lucru cu copiii cu autism.

S-a constatat că în condițiile asimilării cunoștințelor teoretice de specialitate în domeniul integrării copiilor cu TSA cadrele didactice sunt pregătite pentru a le aplica în practică în favorizarea acestui proces. În viziunea cadrelor didactice participante gradul de reușită al unui preșcolar cu TSA crește în condițiile implementării modelului și se propune extinderea aplicabilității la toate unitățile din învățământul preșcolar din România.

Analiza evoluției dezvoltării psihice a preșcolarilor cu TSA participanți în cadrul demersului experimental s-a realizat prin corelarea rezultatelor obținute prin aplicarea testului Portage în cele două etape ale cercetării: inițială și finală. În cele ce urmează, se vor prezenta comparativ scorurile obținute și se vor evidenția concluziile la care s-a ajuns și impactul produs asupra subiecților prin participarea la programul experimental (tabel 3.3).

Tabelul 3.3. Analiza comparativă a dezvoltării psihice la lotul experimental în etapele cercetării

Inițiale preșcolari	Vârsta cronologică	Arii dezvoltare					Vârsta mentală	Coeficient de dezvoltare
		Socializare	Limbaj	Autoservire	Cognitiv	Motor		
LOTUL EXPERIMENTAL - Grupa Buburuzelor								
Etapa preexperimentală								
C.D.A.	4 ani/48luni	23 luni	18 luni	35 luni	39 luni	40 luni	31	64,58
D.I.C.	4ani/48 luni	26 luni	27 luni	35 luni	34 luni	42 luni	32,8	68,33
I.G.M.	4.5ani/53luni	25 luni	20 luni	29 luni	31 luni	39 luni	28,8	54,33
P.M.A.	4.8ani/56luni	29 luni	36 luni	31 luni	34 luni	28 luni	31,6	56,42
Inițiale preșcolari	Vârsta cronologică	Arii dezvoltare					Vârsta mentală	Coeficient de dezvoltare
		Socializare	Limbaj	Autoservire	Cognitiv	Motor		
Etapa postexperimentală								
C.D.A.	4.3ani/51luni	25 luni	20 luni	36 luni	40 luni	45 luni	33.2	65,09
D.I.C.	4.3ani/51luni	27 luni	30 luni	38 luni	35 luni	48 luni	35,6	69,80
I.G.M.	4.8ani/56luni	25 luni	20 luni	29 luni	31 luni	39 luni	28,8	54,33
P.M.A.	5.1ani/59luni	32 luni	39 luni	32 luni	36 luni	30 luni	33,8	57,28
Inițiale preșcolari	Vârsta cronologică	Arii dezvoltare					Vârsta mentală	Coeficient de dezvoltare
		Socializare	Limbaj	Autoservire	Cognitiv	Motor		
LOTUL EXPERIMENTAL - Grupa Ștrumfilor								
Etapa preexperimentală								
D. F.	4.6ani/54 luni	52 luni	48 luni	34 luni	37 luni	39 luni	42	77,7
D. B.	4,3ani/51 luni	48 luni	49 luni	38 luni	37 luni	29 luni	40,2	78,82
Inițiale preșcolari	Vârsta cronologică	Arii dezvoltare					Vârsta mentală	Coeficient de dezvoltare
		Socializare	Limbaj	Autoservire	Cognitiv	Motor		
Etapa postexperimentală								
D. F.	4.9ani/57 luni	56 luni	51 luni	34 luni	39 luni	42 luni	44.4	77,89
D. B.	4,6ani/59 luni	53 luni	51 luni	43 luni	39 luni	37 luni	44,6	75,59

În linii generale, concluzia care se desprinde este că participarea copiilor cu TSA la programul de eficientizare a integrării în mediul preșcolar a avut rezultate pozitive pe planul dezvoltării psihice și a contribuit la creșterea coeficientului de dezvoltare prin raportarea directă

la vârsta cronologică – mentală. Concluzia generală care se desprinde din analiza valorilor obținute de loturile experimentale și de control în cele două etape ale cercetării este că se constată diferențe semnificative din punct de vedere a coeficientului de dezvoltare raportat la vârsta cronologică și care reflectă vârsta mentală a subiecților. Implicarea lotului experimental la demersul psihopedagogic organizat și implementat riguros a avut ca efect intensificarea relațiilor de coeziune din cadrul grupului și, implicit, facilitarea integrării copiilor cu TSA.

Testul sociometric a fost reaplicat în etapa finală, cu întrebări diferite, pentru stabilirea schimbărilor produse din perspectiva interacțiunilor cu copiii cu TSA măsurate în alegeri/ respingeri. Sumarizarea rezultatelor este prezentată în tabelul 3.4 care a sintetizat numărul de alegeri și respingeri din cele două etape experimentale.

Tabelul 3.4. Sumarizarea rezultatelor testului sociometric din etapele inițială și finală

EȘANTION EXPERIMENTAL	INIȚIALE PRESCOLAR CU TSA	GRUPA	ETAPA EXPERIMENTALĂ	ALEGERI	RESPINGERI
Lot experimental	C.D.A.	Grupa Buburuzelor	preexperimentală	1	4
	C.D.A.	Grupa Buburuzelor	postexperimentală	2	0
Lot experimental	D.I.C	Grupa Buburuzelor	preexperimentală	0	6
	D.I.C	Grupa Buburuzelor	postexperimentală	0	2
Lot experimental	I.G.M.	Grupa Buburuzelor	preexperimentală	0	5
	I.G.M.	Grupa Buburuzelor	postexperimentală	0	3
Lot experimental	P.M.A.	Grupa Buburuzelor	preexperimentală	0	8
	P.M.A.	Grupa Buburuzelor	postexperimentală	0	2
Lot experimental	D.F.	Grupa Ștrumfilor	preexperimentală	0	9
	D.F.	Grupa Ștrumfilor	postexperimentală	0	3
Lot experimental	D.B.	Grupa Ștrumfilor	preexperimentală	0	6
	D.B.	Grupa Ștrumfilor	postexperimentală	0	2
Lot de control	A.S.	Grupa Albinuțelor	preexperimentală	0	6
	A.S.	Grupa Albinuțelor	postexperimentală	0	8
Lot de control	V.N.N.	Grupa Albinuțelor	preexperimentală	0	13
	V.N.N.	Grupa Albinuțelor	postexperimentală	0	15
Lot de control	M.N.	Grupa Albinuțelor	preexperimentală	0	4
	M.N.	Grupa Albinuțelor	postexperimentală	0	6
Lot de control	T.P.D.	Grupa Voiniceilor	preexperimentală	0	6
	T.P.D.	Grupa Voiniceilor	postexperimentală	0	9
Lot de control	T.I.	Grupa Voiniceilor	preexperimentală	0	9
	T.I.	Grupa Voiniceilor	postexperimentală	0	10
Lot de control	M.P.	Grupa Voiniceilor	preexperimentală	0	3
	M.P.	Grupa Voiniceilor	postexperimentală	0	3

Analizând frecvența alegerilor și respingerilor se constată că în cazul lotului experimental în etapa postexperimentală a scăzut numărul de respingeri a preșcolarilor integratori față de copiii cu TSA manifestându-se o tendință de acceptare a acestora prin creșterea gradului de toleranță. În cazul lotului de control rezultatele sunt similare cu cele din etapa preexperimentală înregistrându-se o creștere a numărului de respingeri din cadrul colectivului.

Concluziile generale la finalul aplicării demersului experimental evidențiază schimbări majore la nivelul funcționării procesului de integrare a copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar și ne direcționează spre implementarea modelului psihopedagogic de eficientizare a acestuia.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Au fost evidențiate și sintetizate principalele rezultate științifice ale cercetării, care au fost expuse în corelație cu scopul și obiectivele preconizate. S-a constatat că, în practica educațională, în context integrativ, la nivelul învățământului preșcolar, există două paradigme educaționale: paradigma pedagogică și paradigma psihologică, în jurul cărora se structurează întreg demersul de abordare a învățării individualizate a copiilor cu TSA. Detaliind pe baza elementelor esențiale subliniem că, sub aspect pedagogic, se face referire la curriculum-ul preșcolar, organizarea eficientă a procesului de învățământ integrat și pregătirea profesională a cadrelor didactice, iar, sub aspect psihologic, accentul se pune pe dezvoltarea cognitivă, emoțională și socială a preșcolarilor cu cerințe speciale. Astfel, concluzionăm că:

1. Dimensiunea socială se fundamentează pe relațiile și interacțiunile pe care le stabilesc copiii în cadrul mediului familial, în mediul preșcolar și cu membrii comunității și influențează semnificativ succesul în viață, iar dimensiunea emoțională vizează gestionarea propriilor emoții la situații concrete prin elaborarea răspunsurilor adecvate în contexte variate.
2. Dezvoltarea abilităților socio-emoționale se poate realiza în condițiile organizării demersurilor educaționale centrate pe intensificarea interacțiunilor din cadrul grupului, a acceptării și respectării diversității, pe formarea comportamentelor de tip prosocial prin care recunosc și exprimă emoțiile.
3. Cele două dimensiuni se află în raport de interdependență, completându-se reciproc și influențându-se astfel: interacțiunile sociale favorizează dezvoltarea încrederii în sine a copilului și, implicit, dezvoltarea autocontrolului.
4. Acțiunile necesare unei integrări optime a preșcolarului cu tulburări din spectrul autist se realizează pe 4 planuri: la nivel legislativ, la nivel interinstituțional, la nivelul instituțiilor școlare și la nivelul grupei de preșcolari.

Raportarea rezultatelor cercetării la **scopul și obiectivele** stabilite ne-a determinat să conchidem următoarele aspecte:

- Prin stabilirea cadrului conceptual și metodologic al integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar s-au analizat mecanismele de natură psihologică necesare înțelegerii particularităților copiilor cu TSA și mecanismele de natură pedagogică ce stau la baza planificării și organizării procesului de învățare în concordanță cu nevoile acestuia.
- Identificarea particularităților psihopedagogice ale copiilor cu TSA s-a realizat prin observarea directă a manifestării naturale în cadrul colectivului de preșcolari din punct de vedere social, emoțional și comportamental și prin analiza nivelului de dezvoltare cognitivă cu ajutorul instrumentelor de măsurare consacrate de literatura de specialitate.

- Pe baza observațiilor și rezultatelor inițiale s-a demarat activitatea de elaborare și aplicare a modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar. Structura acestuia a vizat aspectele teoretice, practice, metodologice de aplicare coerentă a achizițiilor dobândite de cadrele didactice implicate în cercetare urmărind finalitățile educației de tip integrativ destinată preșcolarilor cu TSA, dar și copiilor integratori în vederea schimbării viziunii politicilor educaționale.
- Eficiența modelului psihopedagogic elaborat și implementat și-a dovedit funcționalitatea prin evidențierea progreselor obținute în acest sens în comparație cu rezultatele inițiale diagnosticate în etapa preexperimentală, conducându-ne la concluzia că o intervenție timpurie are efecte pozitive și facilitează procesul integrativ.

Valorile transmise prin conținutul lucrării rezidă din elementele inovative sintetizate într-o serie de concluzii generale prezentate astfel:

- 1) realizarea unei cercetări teoretico-empirice axate pe explorarea vârstei preșcolare, importantă în evoluția ulterioară a copiilor cu TSA;
- 2) determinarea conceptelor de bază în contextul integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar: integrare, particularități TSA și intervenție timpurie;
- 3) analiza paradigelor psihopedagogice la nivelul teoriilor, modelelor și practicii educaționale;
- 4) redefinirea conceptului de integrare educațională a copiilor cu TSA;
- 5) configurarea și validarea Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar și implementarea Programului formativ de intervenție.

Studiul realizat în prezenta lucrare deschide **noi perspective** în abordarea procesului de integrare a copiilor cu TSA, la nivelul învățământului timpuriu, axate pe paradigma pedagogică și psihologică. Rezultatele obținute în cercetare pot fi direcționate în vederea realizării de ghiduri educaționale ce sprijină cadrele didactice în activitatea la clasă și le oferă exemple de implementare a conținuturilor obligatorii din Programa preșcolară. În acest sens, considerăm că, activitățile socio-emoționale și fișele de lucru propuse constituie suportul informațional și practic, fiind eșalonate pe toată durata anului școlar, dar și cu perspective de aplicare la toate etapele de vârstă din perioada educației timpurii.

Rezultatele experimentului psihopedagogic evidențiază funcționalitatea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA* în mediul educațional preșcolar prin dezvoltarea aspectelor sociale, emoționale, comportamentale care se completează reciproc și se intercondiționează într-un proces armonios și conduc la confirmarea ipotezei și demonstrarea soluționării problemei științifice. Formarea și dezvoltarea competențelor profesionale ale cadrelor didactice implicate a condus la schimbări de abordare în practica pedagogică, eliminarea stresului cauzat de incapacitatea de realizare a integrării copiilor cu TSA și la o nouă viziune inovativă, de toleranță și acceptare a preșcolarilor atipici. Impactul experimental s-a evidențiat și prin nivelul

ridicat de coeziune a grupului: a crescut numărul de acceptări în cadrul colectivului, eliminându-se manifestările de respingere de către copiii integratori.

Pe baza concluziilor formulate și a rezultatelor obținute formulăm următoarele **recomandări:**

Pentru managerii instituțiilor integratoare:

- Asigurarea unui însoțitor/ ajutor de educator pentru clasele care au incluse copii cu autism;
- Crearea condițiilor fizice și materiale adaptate nevoilor copiilor cu TSA;
- Specificarea direcțiilor și măsurilor prevăzute în planul operațional pentru organizarea în condiții optime a procesului integrativ;
- Realizarea de demersuri în vederea colaborării cu specialiști în domeniu pentru facilitarea integrării;
- Inițierea și implementarea de programe educaționale destinate cadrelor didactice și părinților copiilor cu TSA;
- Promovarea unui management participativ prin cooptarea cadrelor didactice din instituție în adoptarea soluțiilor considerate optime adaptate specificului și problemelor școlii.

Pentru cadrele didactice:

- Manifestarea unei atitudini tolerante față de copilul cu cerințe speciale și reorganizarea procesului educațional în vederea satisfacerii nevoilor educaționale;
- Cadrul didactic reprezintă elementul de legătură între copilul deficient și copiii integratori, iar poziția sa se reflectă în încurajarea / inhibarea intențiilor de colaborare la nivelul grupei;
- Asigurarea calității mediului ambiental prin adaptarea materialelor didactice la specificul și nevoile copilului cu TSA;
- Stimularea relațiilor de colaborare, comunicare cu familiile preșcolarilor și stimularea implicării părinților în activitățile formale și nonformale organizate;
- Intensificarea schimbului de experiență cu alte cadre didactice din medii diferite de muncă, prin promovarea relațiilor de colaborare și sprijin reciproc;
- Perfecționarea profesională continuă prin participarea la seminarii, conferințe, workshop-uri pe tema integrării copiilor cu TSA.

Pentru părinți:

- Colaborarea cu un specialist și informarea asupra schimbărilor survenite de orice natură în vederea clarificării lor și a eventualelor intervenții pentru remedierea lor;
- Implicarea activă în mediul educațional și intensificarea relațiilor cu cadrele didactice pentru o informare constantă asupra evoluției și progreselor înregistrate;
- Promovarea atitudinilor de empatie față de părinții copiilor cu TSA, de înțelegere, de sprijin față de aceștia;
- Intensificarea comunicării cu propriul copil prin oferirea oportunităților de relatare a evenimentelor de la grădiniță, a rutinei zilnice;
- Participarea la cursuri destinate educației parentale și consiliere pentru părinți.

BIBLIOGRAFIE

Limba română

1. BALAN V., BORTĂ L., BOTNARI V. *Educație incluzivă: Unitate de curs*. Chișinău. 2017, 308 p. ISBN: 978-9975-87-298-0.
2. BOCOȘ M.-D., RĂDUȚ-TACIU R., STAN C. *Dicționar praxiologic de pedagogie*, vol. 5: P-S. Pitești: Editura „Paralela 45”, 2016. ISBN: 978-973-47-2212-9.
3. BUCUN, N., VRABIE, S. *Oportunități de integrare școlară a copiilor cu autism*. În *Univers Pedagogic*. Nr.2(58), 2018, pp. 65-73. ISSN 1811-5470.
4. BULAT G., SOLOVEI R., BALAN B. ș.a. *Educația incluzivă: Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil*. Chișinău: Lyceum, 2016. pp. 136-143. ISBN 978-9975-3104-9-9.
5. CALLO T., CUZNEȚOV L., HADÎRCĂ M., AFANAS A. ET AL. *Educația integrală: fundamentări teoretico-paradigmatice și aplicative*. Monografie. Chișinău: Tipografia Cavaioli, 2015. ISBN: 978-9975-48-096-3
6. CARA, A. *Implementarea educației incluzive în Republica Moldova, Studiu de politici publice*, Chișinău: Lexon-Prim, 2015. pp. 13-35. ISBN 978-9975-3030-4-0.
7. CLICHICI V. STANCIUC Z. ș.a. *Educație timpurie: dezvoltări curriculare*. Chișinău: Institutul de Științe ale Educației, 2018. ISBN 978-9975-48-152-6.
8. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară*. Iași: Editura Polirom. 1999, pp. 121-130. ISBN: 973-683-048-9.
9. CRISTEA S. *Teorii ale învățării. Modele de instruire*. București: Editura Didactică și pedagogică, 2005. 39 p. ISBN: 973-30-1089-8
10. CRISTEA S. *Paradigme în educație / pedagogie*. In: *Didactica Pro*, nr. 5-6 (87-88), 2014, pp. 93-100.
11. CUCER, A, PANUȘ, V., ș.a. *Incluziunea copiilor cu CES în instituțiile preuniversitare de învățământ din Republica Moldova*. [accesat: 19.08.2020]. Disponibil la: [\[https://www.academia.edu/4827663/Incluziunea_copiilor_cu_CES_%C3%AEn_institu%C5%A3iile_preuniversitare_de_%C3%AEnv%C4%83%C5%A3%C4%83m%C3%AEnt_din_Republica_Moldova\]](https://www.academia.edu/4827663/Incluziunea_copiilor_cu_CES_%C3%AEn_institu%C5%A3iile_preuniversitare_de_%C3%AEnv%C4%83%C5%A3%C4%83m%C3%AEnt_din_Republica_Moldova).
12. EFTODI, A., GALBEN, SV., BUDAN, M., RUSNAC V., CURILOV SV. *Planul educațional individualizat structura-model și ghidul de implementare*. Chișinău: Lumnos Moldova. 2017. pp. 6-30. ISBN 978-9975-53-923-4.
13. GHERGUȚ, A. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale. Strategii diferențiate și incluzive în educație*. Iași: Editura Polirom. 2006, pp. 15-57. ISBN 978-973-46-0397-8.
14. GUȚU, V. *Educație. Educația formală, nonformală și informală: delimitări și puncte de tangență*. În: *Revista Univers Pedagogic* Nr. 2 (66) 2020, pp. 17-18. ISSN 1811-5470.
15. KUHN, T., *Structura revoluțiilor științifice*, București: Editura Humanitas, 1999. ISBN: 978-973-50-2030-9
16. MANEA, L. *Accesul la educație a tinerilor cu dizabilități în România, cu focalizare pe învățământul secundar inferior, vocațional și universitar*. București: Asociația RENINCO România. 2016.
17. MÎSLIȚCHI, V. SAVIUC, E. *Integrarea socială a preșcolarilor cu cerințe educaționale speciale*. În: *Materialele Conferinței Republicane a Cadrelor Didactice*, 1-2 martie 2019,

- Educație preșcolară și primară. Vol. 4. pp. 142-154. ISBN: 978-9975-76-266-3
18. PEETERS T. *Autismul. Teorie și intervenție educațională*. Iași: Polirom. 2009. ISBN: 978-973-46-1555-1.
 19. POGOLȘA, L., PELIMAN, V. *Conceptul de paradigmă în științele educației: analize și reflecții*. În: *Univers Pedagogic*, Numărul 3(71) / 2021 /pp.17-22. ISSN: 1811-5470.
 20. POPOVICI, D. V., *Elemente de psihopedagogia integrării*. București: Editura Pro Humanitate. 1999.
 21. RAMACHANDRAN V. *Ce ne spune creierul. Dezvăluiri extraordinare despre misterele creierului uman*. București: Litera. 2019. ISBN:978-606-33-5572-1.
 22. SECARĂ, O. *Intervenții educaționale în tulburările pervazive de dezvoltare. În Ghidul îndrumător pentru integrarea școlară a copilului autist*, Timișoara: Asociația „Casa Faenza”. 2004. pp. 12-17.
 23. STAN, L., (coord.). *Educația timpurie. Probleme și soluții*. Iași: Editura Polirom. 2016. ISBN: 9789734659784.
 24. STANCIU, I. GH., *Școala și doctrinele pedagogice în secolul XX*. Iași: Editura Institutul European, 2006. 87 p. ISBN: 973-611-430-9.
 25. VASIAN T., BULAT G., ș.a. *Educație incluzivă timpurie: Ghid metodologic*. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: Lumos Foundation Moldova. 2020. ISBN 978-9975-56-814-2.
 26. VELIȘCO N., SEVCIUC M., ș.a. *Educația incluzivă – Ghid pentru cadrele didactice și manageriale*. Chișinău: Bons Offices, 2017. 150 p. ISBN: 978-9975-87-298-0.
 27. VERZA, E. , PĂUN, E. *Educația integrată a copiilor cu handicap*. UNICEF, 1998. ISBN: 973-9216-63-3.
 28. VRĂȘMAȘ, E. *Educația timpurie*, București: Editura Arlequin. 2014. ISBN: 9786069362402.
 29. VRĂȘMAȘ, T., (coord.). *Incluziunea școlară a copiilor cu cerințe educaționale speciale*. MECTS, RENINCO, UNICEF, București: Editura Vanemonde. 2010. ISBN: 978-973-1733-18-0.
- Limba engleză**
30. BARNETT, W. S. *Long-term effects of early childhood programs on cognitive and school outcomes*. *The Future of Children*, 1995. 5, pp.25–50. ISSN: 15501558
 31. BARON-COHEN, S., LESLIE, A. M., FRITH, U. Does the autistic child have a "theory of mind"?, *Cognition*, 21, 1, 1985. pp. 37-46. ISSN: 0010-0277
 32. BEN-SASSON A, CERMAK SA, ORSMOND GI, CARTER AS, KADLEC MB, DUNN W. *Extreme sensory modulation behaviors in toddlers with autism*. *American Journal of Occupational Therapy*. 2007;61(5). pp.584–592. ISSN: 0272-9490. [citat: 26.06.2019]. Disponibil: <https://doi.org/10.5014/ajot.61.5.584>.
 33. BRONFENBRENNER, U., *Ecological systems theory*. *Annals of Child Development*, Vol. 6, 1989, pp. 187-249.
 34. CHAWARSKA, K., KLIN, A. AND VOLKMAR F. *Automatic Attention Cueing through Eye Movement in 2-Year-Old Children with Autism*. In: *Child Development* Vol. 74, No. 4. Jul. - Aug., 2003, pp. 1108-1122. ISSN:1467-8624
 35. GORMLEY W. T. JR ET AL. *The early years. Preschool programs can boost school readiness*. In: *Science*.320(5884). 2008. pp.1723-4. [citat: 8.09.2018]. Disponibil: DOI:

10.1126/science.1156019.

36. LALOUMI-VIDALI, E. *Human Relations & Communication in Preschool Education*. 6th Edition Thessaloniki: Modern Publications, 2016. 26 p.
37. MOHAMMAD A. FATEMEH A. A. *The Effects of Teacher Empowerment on Teacher Commitment and Student Achievement*. Mediterranean Journal of Social Sciences. Vol 7. No 4. July 2016. Pp.649-657. ISSN 2039-2117. [citat: 02.10.2019]. Disponibil: DOI: 10.5901/mjss.2016.v7n4p649.
38. OZONOFF, S., ROGERS, S. J., PENNINGTON, B. F. *Asperger's syndrome: evidence of an empirical distinction from high-functioning autism*. Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines, 32(7), 1991. Pp. 1107-1122. ISSN:1469-7610.
39. RIZZOLATTI, G., FOGASSI, L., & GALLESE, V. *The mirror neuron system: A motor-based mechanism for action and intention understanding*. In: M. Gazzaniga (Ed.), *The cognitive neuroscience*. Cambridge: MIT Press. 2009. pp. 625–640. ISSN:1758-8936.
40. SINAI-GAVRILOV Y. 1, GEV T. ET ALL. *Integrating the Early Start Denver Model into Israeli community autism spectrum disorder preschools: Effectiveness and treatment response predictors*. In: *Autism* 1–13. 2020.[citat: 7.02.2021].Disponibil: DOI: [10.1177/1362361320934221](https://doi.org/10.1177/1362361320934221).
41. VISLIE, L. *From integration to inclusion : focusing global trends and changes in the western European societies*. European Journal of Special Needs Education, 18(1), 2003. pp.17-35. ISSN: 2165-8714.
42. ZIMMERMAN M. *Empowerment Theory*. 2012.[citat: 7.02.2019]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/232549776_Empowerment_Theory.

Limba franceză

43. BENOÎT, V. *Les attitudes des enseignants à l'égard de l'intégration scolaire des élèves avec des besoins éducatifs particuliers en classe ordinaire du niveau primaire* In: Thèse de doctorat, Université de Fribourg, Fribourg, Suisse. 2016. [accesat:14.05.2019].Disponibil:<https://doc.rero.ch/record/260843/files/BenoitV.pdf>.
44. MOULIN, J-P. *Problématiques éducatives des élèves en difficultés: analyse des comportements des enseignants*. Thèse de doctorat en Lettres, Université de Fribourg. 1992. 42 p.
45. PLAISANCE, E., ș.a. *Intégration ou inclusion? Éléments pour contribuer au débat*. In: La nouvelle revue de l'adaptation et de la scolarisation, nr. 37/ 2007. pp. 159-164. ISSN: ISSN 2426-6248.
46. ROUSSEAU, N., BERGERON, G., & VIENNEAU, R. *L'inclusion scolaire pour gérer la diversité : des aspects théoriques aux pratiques dites efficaces*. Revue suisse des sciences de l'éducation 35(1), 2013. pp. 71-90. ISSN: 0318-479X.

Limba spaniolă

47. HOBSON, P. *El autismo y el desarrollo de la mente*. Madrid: Alianza Psicología Minor. 1995. ISBN: 84-369-1371-X.
48. KLINGER, L. G., KLINGER, M.R., POHLIG, R.L. *Alteraciones del aprendizaje implícito en los trastornos del espectro autista*. In: Nuevos desarrollos en autismo: el futuro es hoy, Martos J., González P.M., si col.; Gráficas Arias Montano, S.A., Madrid: APNA. 2005. ISBN: 978-8460953708.

LISTA PUBLICAȚIILOR AUTOAREI LA TEMA TEZEI

1. BODRUG-LUNGU, V., LUPUȘOR, R.-M., *Rolul familiei în procesul de integrare a copilului cu autism în procesul educațional*. În: Materialele Conf. științifico-practice „Perspectivele de reziliență a familiei în contextul multiplelor crize”, Ediția a X-a, 11 mai 2023, Chișinău, Republica Moldova. pp.103-109. ISBN 978-9975-3651-5-4.
2. LUPUȘOR, R.-M. *Integrarea copiilor cu autism în școlile de masă*. In: Studia Universitatis Moldavi e 2018, nr.5(115), Chișinău. pp.145-148. ISSN: 2345-1025.
3. LUPUȘOR, R.-M. *Metode alternative de intervenție în terapia copiilor cu autism*. In: Conferința Științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. Rezumate ale comunicărilor”, USM, Chișinău. 2018.
4. LUPUȘOR, R.-M. *Preșcolarul și trebuința de socializare*. In: Conferința Științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. Rezumate ale comunicărilor USM, Chișinău. 2019.
5. LUPUȘOR, R.-M. *Comorbidități psihiatrice asociate tulburărilor din spectrul autist*. In: Studia Universitatis Moldavie 2019, nr.9(129), Chișinău. pp.243-246. ISSN: 2345-1025.
6. LUPUȘOR, R.-M. *Cadrul didactic–un profesionist în sistemul de învățământ contemporan*. In: Conferința "Cadrul didactic–promotor al politicilor educaționale", Institutul de Științe ale Educației, Chișinău, 2019, pp. 419-422. ISBN: 978-9975-48-156-4.
7. LUPUȘOR, R.-M. *Atitudinile cadrelor didactice față de fenomenul integrării copiilor cu autism în învățământul de masa*. In: Studia Universitatis Moldavie 2020, nr.11, Chișinău. pp.84-86 ISSN: 2345-1025. Disponibil: <http://doi.org/10.5281/zenodo.4557176>
8. LUPUȘOR, R.-M. *Impactul valorificării modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu autism în învățământul de masă preșcolar*. In: Material prezentat la Conferința Internațională de Logopedie. Universitatea București și Institutul de Logopedie București. 2022.
9. LUPUȘOR, R.-M. *Eficientizarea procesului educațional de integrare a copiilor cu autism în mediul preșcolar*. In: Conferința științifică națională „Abordări psiho-pedagogice, lingvistico-literare, istorice și didactice în științele educației”. Universitatea de stat „B.P. HASDEU” din Cahul. 2023. pp.153-162. ISBN 978-9975-88-102-9.
10. LUPUȘOR, R.-M. *Interacțiunea socială a copiilor preșcolari cu tulburări din spectrul autist*. In: Studia Universitatis Moldavie 2022. nr. 9(159). Chișinău. pp.191-193. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.7408681>.
11. LUPUȘOR, R.-M. *Rolul familiei în procesul de integrare a copilului cu autism în procesul educațional*. În: Mat. Conferința științifico-practice Perspectivele de reziliență a familiei în contextul multiplelor crize. Ediția a X-a, 2023, Chișinău, pp.103-109. ISBN 978-9975-3651-5-4.
12. LUPUȘOR, R.-M. *The impact of using the psycho-pedagogical model to improve the integration of children with autism in mainstream preschool education*. In: Journal of Education Society & Multiculturalism 4(1):80-91. Disponibil: DOI:10.2478/jesm-2023-0004.
13. LUPUȘOR, R.-M. *Aspecte ale integrării timpurii a copiilor cu autism în învățământul de masă*. Revista ProDidactica. 2023. Nr. 5-6(141-142). Chișinău. pp. 87-90. Disponibil: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10397721>.

ADNOTARE

Lupușor Roxana-Monica, ”Paradigme psihopedagogice de integrare a copiilor cu autism în mediul educațional”, teză de doctor în științe ale educației, Chișinău, 2024

Volumul și structura tezei: Lucrarea cuprinde introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, 270 surse bibliografice, 144 pagini text de bază, 9 anexe, 24 tabele și 16 figuri.

Publicații la tema tezei: rezultatele obținute sunt publicate în 13 lucrări științifice.

Cuvinte-cheie: mediu educațional preșcolar, cerințe educaționale speciale, tulburare din spectrul autist, cadre didactice, paradigmă psihopedagogică, integrare socio-educațională, instruire individualizată.

Domeniul de studiu: Teoria generală a educației.

Scopul cercetării a constat în identificarea și validarea paradigmei eficiente de integrare a copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Obiectivele cercetării au fost: determinarea fundamentelor psihopedagogice privind integrarea copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar; stabilirea cadrului conceptual și metodologic al integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar; evaluarea competențelor specifice cadrelor didactice din învățământul preșcolar în lucrul cu copiii cu TSA; identificarea particularităților psihopedagogice ale copiilor cu TSA integrați în mediul educațional preșcolar și investigarea intensității relațiilor interpersonale a preșcolarilor integratori față de copiii atipici integrați; elaborarea și validarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar*.

Noutatea și originalitatea științifică a tezei se axează pe: 1) realizarea unei cercetări teoretico-empirice axate pe explorarea vârstei preșcolare, importantă în evoluția ulterioară a copiilor cu TSA; 2) determinarea conceptelor de bază în contextul integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar: integrare, particularități TSA și intervenție timpurie; 3) analiza paradigmei psihopedagogice la nivelul teoriilor, modelelor și practicii educaționale; 4) redefinirea conceptului de integrare educațională a copiilor cu TSA; 5) configurarea și validarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA* și implementarea *Programului formativ de intervenție*.

Rezultatul obținut care a contribuit la soluționarea problemei științifice importante rezidă în conceptualizarea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA*, determinând facilitarea integrării preșcolarilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în: fundamentarea teoretică a paradigmei psihopedagogice de abordare a educației copiilor cu CES, pe baza analizei și interpretării literaturii de specialitate; analiza comparativă a noțiunilor de integrare și incluziune educațională a copiilor cu nevoi speciale; identificarea particularităților specifice TSA și a manifestărilor în mediul educațional preșcolar; stabilirea cadrului de referință privind formarea competențelor profesionale în condițiile integrării la grupă a copiilor cu TSA; elaborarea modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar.

Valoarea aplicativă a cercetării: constă în aplicabilitatea *Modelului psihopedagogic de eficientizare a integrării copiilor cu TSA în mediul educațional preșcolar* realizat, la nivelul serviciilor de educație timpurie.

Implementarea rezultatelor științifice: s-a realizat în comunicările prezentate la diverse conferințe științifice naționale și internaționale, în varii publicații științifice ale autorului, precum și în activitățile didactice practice susținute în cadrul învățământului preșcolar, reprezentate de Grădinița cu Program Prelungit nr. 9 și Grădinița cu Program Normal Nr. 40 din Galați, România.

ANNOTATION

Lupușor Roxana-Monica, "Psycho-pedagogical paradigms of autistic children integration in the educational environment", PhD thesis in educational sciences, Chișinău, 2024

Structure of the thesis: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, 270 bibliographical sources, 144 pages of basic text, 9 annexes, 24 tables and 16 figures.

Publications on the topic of the thesis: the obtained results are published in 13 scientific papers.

Keywords: preschool educational environment, special educational needs, autism spectrum disorder, teachers, psycho-pedagogical paradigm, socio-educational integration, individualized instruction.

Field of study: General theory of education.

The research aimed to identify and validate an effective paradigm for integrating children with ASD into the preschool education environment.

Research objectives were: to determine the psycho-pedagogical foundations for the integration of children with ASD in the preschool educational environment; to establish the conceptual and methodological framework for the integration of children with ASD in the preschool educational environment; to assess the specific competencies of preschool teachers in working with children with ASD; identification of the psycho-pedagogical particularities of children with ASD integrated in the preschool educational environment and investigation of the intensity of interpersonal relationships of integrated preschoolers with atypical integrated children; elaboration and validation of the *Psycho-pedagogical model for streamlining the integration of children with ASD in the preschool educational environment*.

The novelty and scientific originality of the thesis are focused on: 1) conducting theoretical-empirical research focused on exploring the preschool age, important in the further development of children with ASD; 2) determining the basic concepts in the context of integration of children with ASD in the preschool educational environment: integration, ASD particularities and early intervention; 3) analysis of psycho-pedagogical paradigms at the level of theories, models and educational practice; 4) redefinition of the concept of educational integration of children with ASD; 5) configuration and validation of the psycho-pedagogical integration model of children with ASD and implementation of the formative intervention program.

The obtained result that contributed to the solution of the important scientific problem lies in the conceptualization of the *Psycho-pedagogical model for streamlining the integration of children with ASD in the preschool educational environment*, determining the facilitation of integration of preschoolers with ASD in the preschool educational environment.

The theoretical significance of the research lies in the theoretical foundation of the psycho-pedagogical paradigms of approaching the education of children with SEN, based on the analysis and interpretation of the literature; the comparative analysis of the notions of educational integration and inclusion of children with special needs; the identification of ASD's specific features and its manifestations in the preschool educational environment; the establishment of the reference framework for the formation of professional skills within the integration of children with ASD in the group; the elaboration of the *Psycho-pedagogical model for streamlining the integration of children with ASD in the preschool educational environment*.

The applied value of the research: consists in the applicability of the *Psycho-pedagogical model for streamlining the integration of children with ASD in the preschool educational environment*.

Implementation of the scientific results: was realized in the communications presented at national and international scientific conferences, in scientific publications of the author, in the practical didactic activities delivered in the Extended-day Kindergarten No. 9 and the Normal schedule Kindergarten No. 40 in Galați, Romania.

АННОТАЦИЯ

Лупушор Роксана-Моника, *«Психо-педагогические парадигмы интеграции детей с аутизмом в образовательную среду»*, диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук, Кишинев, 2024 г.

Объем и структура работы: Работа включает введение, три главы, общие выводы и рекомендации, 270 библиографических источников, 144 страницы основного текста, 9 приложений, 24 таблицы и 16 рисунков.

Публикации по теме диссертации: полученные результаты опубликованы в 13 научных работах.

Ключевые слова: дошкольная образовательная среда, специальные образовательные потребности, расстройства аутистического спектра, педагогический коллектив, психолого-педагогическая парадигма, социально-образовательная интеграция, индивидуализированное обучение.

Область исследования: Общая теория образования.

Целью исследования было выявление и обоснование эффективной парадигмы интеграции детей с РАС в дошкольную образовательную среду.

Задачами исследования являлись: определение психолого-педагогических основ относительно интеграции детей с РАС в дошкольную образовательную среду; создание концептуальной и методической базы интеграции детей с РАС в дошкольную образовательную среду; оценка конкретных компетенций педагогов дошкольных учреждений в работе с детьми с РАС; выявление психолого-педагогических особенностей детей с РАС, интегрированных в дошкольную образовательную среду, и исследование интенсивности межличностных отношений интегрированных дошкольников по сравнению с интегрированными атипичными детьми; разработка и обоснование *Психолого-педагогической модели оптимизации интеграции детей с РАС* в дошкольную образовательную среду.

Научная новизна и оригинальность диссертации направлена на: 1) реализацию теоретико-эмпирического исследования, направленного на изучение дошкольного возраста, важного в дальнейшей эволюции детей с РАС; 2) определение основных понятий в контексте интеграции детей с РАС в дошкольную образовательную среду; интеграция, особенности РАС и раннее вмешательство; 3) анализ психолого-педагогических парадигм на уровне теории, модели и образовательной практики; 4) переосмысление концепции образовательной интеграции детей с РАС; 5) создание и валидирование *Психолого-педагогической модели оптимизации интеграции детей с РАС* и реализации *Программы интервенционного обучения*.

Полученный результат, способствовавший решению важных научных задач, заключается в концептуализации *Психолого-педагогической модели оптимизации интеграции детей с РАС*, определяющей облегчение интеграции дошкольников с РАС в дошкольную образовательную среду.

Теоретическая значимость исследования заключается в: теоретическом обосновании психолого-педагогических парадигм подхода к обучению детей с РАС, основанном на анализе и интерпретации специализированной литературы; сравнительном анализе понятий интеграции и образовательной инклюзии детей с особыми потребностями; установлении нормативной базы формирования профессиональных навыков в условиях групповой интеграции детей с РАС; разработке *Психолого-педагогической модели оптимизации интеграции детей с РАС* в дошкольную образовательную среду.

Прикладная ценность исследования: она заключается в применимости *Психолого-педагогической модели оптимизации интеграции детей с РАС* в дошкольную образовательную среду, на уровне услуг раннего образования.

Внедрение научных результатов: реализовано в сообщениях, представленных на различных республиканских и международных научных конференциях, в различных научных публикациях автора, а также в практической дидактической деятельности, поддерживаемой в дошкольном образовании, представленном Детским садом с группами продленного дня № 9 и Детским садом с обычной программой № 40 из Галац, Румыния.

LUPUȘOR Roxana-Monica

**PARADIGME PSIHOPEDAGOGICE DE INTEGRARE
A COPIILOR CU AUTISM ÎN MEDIUL EDUCAȚIONAL**

SPECIALITATEA: 531.01 – TEORIA GENERALĂ A EDUCAȚIEI

Rezumatul tezei de doctor în științe ale educației

Aprobat spre tipar: 03.07.2024

Formatul hârtiei 60×84 1/16

Hârtie offset. Tipar offset.

Tiraj 50 exemplare

Coli de tipar: 2,2

Comanda nr.120/2024

Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova

Str.A.Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009